

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

سوره مبارکه ماعون

پرہیز از دوگانگی و توجہ کامل بہ خدا

گزارہ‌های تفسیر المیزان درباره سوره مبارکہ ماعون^۱

این سوره تهدید کسانی است کہ خود را مسلمان معرفی کرده‌اند ولی متخلق بہ اخلاق منافقین‌اند، [اخلاق منافقین] از قبیل سہو از نماز، ریا کردن در اعمال و منع ماعون، کہ هیچ یک از اینها [اعمال فوق] با ایمان بہ روز جزا سازگاری ندارد. این سوره ہم احتمال دارد مکی باشد و ہم مدنی.

أرأيتَ الَّذِي يُكذِّبُ بِالدينِ:

- کلمہ «رؤیت» ہم می‌تواند بہ معنای دیدن با چشم باشد، و ہم بہ معنای معرفت.
  - و خطاب در این آیه شریفہ بہ رسول خدا صلی اللہ علیہ و آلہ است، بدان جہت کہ فردی شنونده است، نہ بدان جہت کہ پیامبر صلی اللہ علیہ و آلہ است،
  - در نتیجہ خطاب [در آیه اول] بہ عموم شنوندگان دنیا خواهد بود.
  - و مراد از «دین»، جزای یوم الجزاء است، پس کسی کہ دین را تکذیب کند منکر معاد است.^۲
- فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ:

- کلمہ «دع» بہ معنای رد کردن بہ زور و بہ جفا است،
- و حرف «فاء» در کلمہ «فذلك» برای توہم معنای شرط است،
- و تقدیر کلام «أرأيتَ الَّذِي يَكذِبُ بِالْجِزَاءِ فَعَرَفْتَهُ بِصِفَاتِهِ، فَاِنْ لَمْ تَعْرِفْهُ فَذَلِكَ الَّذِي...» است؛ یعنی آیا آن کس را کہ روز جزا را تکذیب می‌کند، از راه صفاتی کہ لازمه تکذیب است شناختی؟

^۱ ترجمہ المیزان، ج ۲۰، ص ۶۳۳-۶۳۶

^۲ در ادامہ این بخش در تفسیر می‌خوانیم: ولی بعضی گفته‌اند: مراد از دین، همان معنای معروفش یعنی کیش و ملت است.

- [در ادامه جمله بالا] اگر نشناختی پس بدان که او کسی است که یتیم را به زور از در خانه خود می‌راند، و به او جفا می‌کند، و از عاقبت عمل زشتش نمی‌ترسد، و اگر روز جزا را انکار نمی‌داشت چنین جرأتی را به خود نمی‌داد، و از عاقبت عمل خود می‌ترسید، و اگر می‌ترسید به یتیم ترحم می‌نمود.

و لَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ:

- کلمه «حض» به معنای تحریک و تشویق است، و در کلام مضافی حذف شده، تقدیرش «و لا يحض علی اطعام طعام المسکین» است؛ یعنی مردم را به اطعام طعام مسکین تشویق نمی‌کند.^۳

قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ:

- یعنی آنهایی که از نمازشان غافلند، اهمت‌امی به امر نماز ندارند، و از فوت شدنش باکی ندارند
  - چه اینکه به کلی فوت شود و چه اینکه بعضی از اوقات فوت گردد،
  - و چه اینکه وقت فضیلتش از دست برود
  - و چه اینکه ارکان و شرایطش و احکام و مسائلش را ندانسته، نمازی باطل بخوانند.
- در آیه شریفه تکذیب‌گر روز جزا به چنین نمازگزارانی تطبیق شده،
- چون حرف «فاء» که بر سر جمله آمده می‌فهماند جمله مزبور نتیجه تکذیب روز جزاست و می‌رساند چنین نمازگزارانی خالی از نفاق نیستند،
- چون تکذیب روز جزا تنها به این نیست که به کلی آن را منکر شود، کسی هم که تظاهر به ایمان می‌کند و نماز مسلمانان را می‌خواند، اما طوری می‌خواند که عملاً نشان می‌دهد باکی از روز جزا ندارد، او نیز روز جزا را تکذیب کرده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤْنَ:

- کسانی که عبادت را در انظار مردم انجام می‌دهند، (و یا در انظار بهتر و غلیظ‌تر انجام می‌دهند)، اینگونه افراد شکارچینی هستند که با زبان شکار حرف می‌زنند، تا شکار به دامشان بیفتد، (در بین مسلمانان خود را مسلمان‌تر از آنان جلوه می‌دهند، و معلوم است چنین افرادی اگر در بین اهل ملتی دیگر قرار بگیرند، چهره آن مردم را به خود می‌گیرند).

^۳ در ادامه این بخش در تفسیر می‌خوانیم: بعضی از مفسرین گفته‌اند: اگر تعبیر به طعام کرد، نه به اطعام، برای این بود که اشاره کرده باشد به اینکه مسکین گویا مالک زکات و صدقه است و احتیاج ندارد به اینکه کسی به او اطعام کند، وقتی طعام را که حق خود او است به او بدهند او خودش می‌خورد، همچنان که در جای دیگر فرموده: «وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ».

بعضی دیگر گفته‌اند: طعام در آیه به معنای اطعام است. و اگر تعبیر به تشویق به طعام کرد، و نه به خود عمل (اطعام) برای این بود که حض هم شامل تشویق عملی؛ یعنی خود عمل اطعام می‌شود، و هم شامل تشویق زبانی.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ:

- کلمه «ماعون» به معنای هر عمل و هر چیزی است که به شخصی محتاج داده شود و حاجتی از حوائج زندگی او را بر آورد، مانند قرض و هدیه و عاریه و امثال آن.^۴ و^۵

^۴ در ادامه این بخش در تفسیر می‌خوانیم: تفسیرهای متفرق دیگری هم که برای این کلمه کرده‌اند به همین معنایی که ما کردیم بر می‌گردد.

^۵ بحث روایی سوره در المیزان:

در تفسیر قمی در ذیل آیه شریفه «أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ» آمده که این آیه درباره ابوجهل و کفار قریش نازل شد، و در ذیل آیه شریفه «الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ» آمده که منظور از این جمله کسانی هستند که به کلی نماز را ترک کنند، زیرا اگر صرف سهو، آدمی را مستوجب ویل سازد، باید همه مستوجب باشند، چون هر انسانی و مسلمانی در نمازش سهو می‌کند، امام صادق علیه السلام در ذیل این آیه فرموده: منظور تاخیر نماز از اول وقت و بدون عذر است.

و در کتاب خصال از علی علیه السلام آمده که در ضمن حدیث چهارصدبندی فرمود: هیچ عملی نزد خدا محبوب‌تر از نماز نیست، پس مبدا هیچ کاری از کارهای دنیا شما را از نماز در اول وقتش باز بدارد، برای اینکه خدای عزوجل اقوامی را به همین جرم مذمت نموده و فرموده: «الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ»؛ یعنی کسانی که از در غفلت نسبت به امر نماز و اوقات آن سهل‌انگاری می‌کنند.

و در کافی به سند خود از محمد بن فضیل روایت کرده که گفت: از عبد صالح (موسی بن جعفر علیه السلام) از مفاد کلام خدای عزوجل پرسیدم که می‌فرماید: «الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ»، فرمود: کسی است که حق نماز را ضایع کند.

مؤلف: و این مضامین در روایاتی دیگر نیز آمده.

و در الدر المنثور است که ابن جریر و ابن ابی حاتم و بیهقی در کتاب سنن خود، از علی بن ابی طالب روایت کرده‌اند که در تفسیر «الَّذِينَ هُمْ يَرْأُونَ» فرمود: یعنی با نماز خود ریا می‌کنند.

و نیز در همان کتاب آمده که ابونعیم و دیلمی و ابن عساکر از ابوهیریه نقل کرده‌اند که گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله در تفسیر آیه «وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ» فرمود: ماعون همه آن چیزهایی است که مردم به عنوان کمک در بین خود عاریه می‌دهند و می‌گیرند، از تبر گرفته تا دیگ و دلو و نظایر آن.

و در کافی به سند خود از ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت آورده که در ضمن حدیثی فرمود: منظور از ماعون در جمله «وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ» قرضی است که بدهی و احسانی است که بکنی و اثاث خانهای است که به عاریه بدهی، زکات هم یکی از مصادیق ماعون است.

مؤلف: در این روایت ماعون به زکات هم تفسیر شده، و این تفسیر از طرق اهل سنت نیز از علی علیه السلام روایت شده، نظیر روایتی که در الدر المنثور به این عبارت آمده: «ماعون» زکات واجب است که از آن مضایقه می‌کنند، و به نماز خویش خودنمایی و ریا می‌کنند، و مانع زکات خود می‌شوند. و در الدر المنثور است که ابن قانع از علی بن ابی طالب روایت کرده که گفت: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم می‌فرمود: مسلمان برادر مسلمان است، وقتی با او برخورد می‌کند، سلامش می‌گوید، و او سلام را به وجهی بهتر به وی بر می‌گرداند؛ یعنی او باید سلام کند و این باید عليك بگوید و باید که ماعون را از او دریغ ندارد. پرسیدم یا رسول الله ماعون چیست؟ فرمود: از سنگ گرفته تا آهن و از آب گرفته تا هر چیز دیگر.

مؤلف: رسول خدا در روایتی دیگر آهن را به دیگ‌های مسین و تبر آهنین، و سنگ را به دیگ‌های سنگی تفسیر فرموده.